

A.I. ПОГОРЄЛОВА. ДЕМОКРАТИЧНЕ ЗМІЦНЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ ЯК ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Розкривається значення демократичного зміцнення парламенту для підвищення ефективності роботи владних структур.

Ключові слова: парламент, демократія, політична комунікація, культура парламентаризму.

Раскрывается значение демократического укрепления парламента для повышения эффективности работы властных структур.

Ключевые слова: парламент, демократия, политическая коммуникация, культура парламентаризма.

Annotation: The article deals with the meaning of the democratic strengthening of the Parliament for the increase of the efficiency of the State power bodies' activities.

Key words: Parliament, democracy, political communication, culture of parliamentarism.

Невисока ефективність роботи українських владних структур в інтересах всього народу в останні роки є очевидною. А от те, що співавтором цієї невисокої ефективності є українське суспільство – істина вже менш очевидна для багатьох. Хоча і перші, і другі рішуче виступили за розвиток демократії в Україні, більше того, демократичний вибір народу закріплений Конституцією 1996 року. І тут слід згадати, що від заклинань «демократія, демократія», яких ми чули і чуємо дуже багато, так само, як і від повторення «халва, халва», годі було очікувати дива. Стає все більш зрозумілим, що Україні бракує копійкої, послідовної, грамотної спільної роботи держави і суспільства по втіленню в життя демократичного ідеалу, бракує, зокрема, аргументації у відповідь на риторику, на галасливість «обструкціоністів і катастрофістів»¹.

На часі потреба глибокої концепційності і з боку політичних партій, і з боку поважних державних інституцій. Виходячи з того, що «парламент і парламентаризм є невід'ємними атрибутами демократичної і правової держави, показниками розвитку громадянського суспільства»², нам належить долати існуючу в країні гостру суперечність між суб'єктивно-негативним сприйняттям останнім часом українського парламенту у суспільстві і його об'єктивно провідною роллю у розгортанні демократичних трансформацій в нашій державі. Це можливо лише на шляху осмислення реальних політичних процесів і відповідного коригування існуючої політичної практики за широкої громадської підтримки.

Іван Дзюба наголошує, що «політична наука сама до нас не прийде. По неї треба йти – і в глибини нашої національної спадщини, і в обшири світового політичного досвіду та філософського і історіософського думання»³.

При цьому має йтися про пошук власних відповідей на гострі виклики часу, виходячи з того, що сьогодні «істини розсіяні по багатьох універсумах дискурсів, вони більше не піддаються ієрархізації, але в кожному з цих дискурсів ми вперто шукаємо прозоринь, які могли би переконати всіх»⁴. Наприклад, осмислення небезпечностей, що приховуються за популярним терміном «глобалізація». Згадаємо лише про те, що не випадково міжнародна економічна влада всіма засобами нама-

гається дискредитувати цінності культури, що не мають ніколи ставати товаром в т.ч. такі духовні цінності як любов, натхнення, істина, сумлінність, як така цінність як національні інтереси народу⁵. Тиск такого сучасного соціокультурно-типу, як «економічна людина», для якої гроші – це все, можна виявити і під час парламентських дебатів щодо купівлі-продажу землі, і під час розгляду геополітичних проблем, і в роботі засобів масової інформації, коли вони з дивною готовністю розмальовують вседозволеність у поведінці людей, кличуть у підсвідомість замість переконливого звернення до свідомості особистості, розкриття переваг відповідального ставлення людини до життя у всіх його проявах, в т.ч. і до власної долі, до долі демократії у власній державі.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин в усьому світі все помітніше місце займає реформування традиційної системи прийняття державних рішень, розвиток демократичних механізмів оптимізації процесу підготовки і прийняття державно-політичних рішень⁶. Йдеться насамперед про включення до неї таких основних принципів: а) у процесі прийняття рішень, від самого його початку, повинні брати участь не тільки професіонали та особи, які приймають рішення, а й громадськість – ті, на кого можуть вплинути наслідки прийнятих рішень; б) оцінка наслідків прийнятих рішень повинна проводитися до ухвалення рішення. Концепція «громадської участі» вимагає нового погляду на цілі розвитку. Вона припускає, що громадяни краще знають свої проблеми, вони можуть їх артикулювати і разом з тим пропонувати свої рішення⁷.

Для парламенту це означає необхідність вирішення складного завдання – забезпечити максимальне наближення інтересів соціуму до механізму їх законодавчої імплементації, що неможливо без демократичного зміцнення самого парламенту, тобто всебічного розвитку його взаємозв'язків із суспільством, розвитку культури парламентаризму. Культура парламентаризму, за нашим визначенням, полягає у постійному відчутті державою та громадянським суспільством одним одного, усвідомленні партнерами важливості діалогу влади і суспільства, всіх його громадян, вироблених механізмів, результатів їхньої співтворчості на базі зазначеного діалогу. Цьому сприятиме: 1) забезпечення через удосконалення виборчого законодавства усунення серйозних викривлень у механізмі представництва в парламенті соціальних інтересів різних верств населення, подолання певної декоративності виборчого процесу, який у нас поки що по суті прикриває корпоративні відносини еліти; 2) забезпечення всеохоплюючої інформаційної відкритості законодавчого органу.

Йдеться не лише про інформування громадськості про проекти законів, що знаходяться в процесі розробки, але й про запровадження можливостей для коментування проектів законів безпосередньо через сайт Верховної Ради України. Тут не обійтися без створення спеціальної служби із визначеними відповідно до закону повноваженнями Апарату Верховної Ради України, яка могла би аналізувати зазначені коментарі, вносити до відповідних комітетів парламенту, відслідковувати результати їх розгляду комітетами, причини відхилення. Демократичному зміцненню парламенту, а відтак підвищенню ефективності діяльності парламентських комітетів прияло би, на наш погляд, запровадження практики підготовки комітетами планів-концепцій своєї роботи на найближчу сесію. Ці плани-концепції доцільно було б оприлюднювати у режимі загального доступу, що сприяло б широкому ознайомленню громадськості із баченням комітетом ключових напрямів розвитку законодавства у відповідній сфері та заходів, що плануються

протягом наступної сесії Верховної Ради України.

Ю. Ганжуров слушно зазначає, що в умовах становлення і розвитку українського парламентаризму на перше місце висувається завдання комунікативного забезпечення консолідованої участі парламенту, громадян у формуванні правової системи цінностей суспільства. Верховна Рада України з огляду на комунікативну сутність парламентської діяльності має виступати суб'єктом забезпечення перетворення громадської думки у знання, передачі правових знань громадянам.

Ми згодні з автором, що єдиний законодавчий орган за своєю природою має здійснювати функцію поширення правових знань у кількох напрямках⁸. Першим і багато у чому визначальним для індексації правової культури громадян є, на його думку, напрям ідентифікації Верховної Ради України у масовій свідомості як комунікатора ідей і сукупності поглядів, пов'язаних із пріоритетністю інституту представницької демократії в політичній системі суспільства. Реалізація цього завдання вимагатиме створення відповідних організаційно-інформаційних передумов для поширення засобами політичної комунікації теоретичних засад парламентаризму, що в свою чергу прискорить процеси формування соціальної потреби громадян в опануванні тих знань, що в широкому розумінні складають зміст культури парламентаризму.

Особливо актуальною є, на наш погляд, активізація роботи парламенту з молоддю. Для активного розвитку системи парламентської демократії молодь повинна розуміти свій парламент і співпрацювати з ним. Доречно зазначити, що європейські парламенти надають сьогодні великого значення пошуку механізмів співпраці з різними категоріями громадян, особливо молодих. У когось з них належить пробудити інтерес до політики, а в роботі з іншими – використати і спрямувати вже сформований інтерес. Не випадково в структурі Апарату європейських парламентів з цією метою створюються спеціальні організаційні структури. Основними функціями, наприклад, Парламентського Освітнього Центру, що створений у 1980 р. обома палатами британського парламенту, визначено фінансування відвідувань Парламенту учнями шкіл у процесі вивчення цілої низки програм і забезпечення навчальними ресурсами викладачів та учнів.

Тут організовано спеціальне навчання викладачів для молоді, які б зацікавлювали молодих людей справами парламенту, розкривали велику роль законодавчого органу в житті громадян. На таких курсах готується близько тисячі викладачів за рік.

В Канаді звертає на себе увагу, зокрема, практика проведення комітетом з питань фінансів парламенту консультацій з громадськістю перед прийняттям бюджету. Такі консультації навіть офіційно визначені як обов'язкова складова частина бюджетного процесу.

В Німеччині важливою формою комунікації між парламентом і громадянами є право громадян надсилати петиції до Бундестагу. Завдяки висловленим в петиціях думкам парламентарії отримують певне уявлення щодо настроїв, побажань, переконань, що існують в суспільстві. Петиції до Комітету з петицій мають право надсилати і дорослі, і неповнолітні громадяни Німеччини, ув'язнені, громадяни інших країн. Кожна петиція уважно розглядається в Комітеті, про її розгляд повідомляється автору. З кожною петицією можна ознайомитися на офіційному сайті Бундестагу, по проблемах, піднятих у петиціях, проводяться дискусії, матеріали дискусій розглядаються Комітетом з петицій, у парламенті. Під час відповідного розгляду комітет парламенту з урахуванням пояснень уряду вироб-

ляє об'єктивну оцінку проблеми, необхідні рекомендації, в разі потреби наполягає на внесенні поправок до законодавчого акту з метою заповнення існуючих прогалин у національному законодавстві щодо врегулювання питань, викладених у петиції.

Таке поняття як «народна петиція» існує у багатьох державах світу, що пов'язано з правом народу ініціювати розгляд в парламенті будь-якого питання чи будь-якого законопроекту, якщо це підтримано певною кількістю підписів громадян, котрі мають право голосу на виборах.

Такого права участі громадськості в українському законодавстві поки що не передбачено, тому належить шукати більш предметне окреслення повноважень парламенту та процедуру здійснення змістовного взаємозв'язку із представниками громадськості у процесі нормативного розв'язання суспільно значимих питань.

Виходячи з теорії соціальної системи Т.Парсонса, яка розглядає соціальну систему, як систему взаємодій¹⁰, звернімо увагу на три групи комунікаційних процесів, що забезпечують відтворення політичної системи: політична соціалізація, інституалізація і легітимація. Погодимось, що перший базовий рівень політичної системи складають багатоманітні політичні статусно-рольові стандарти (громадянин, виборець, депутат, державний службовець, партійний функціонер і т.д.). Другий рівень політичної системи – інституціональний, який включає політичні інститути, організації, групи, і третій – системно-нормативний¹¹. Якраз «системно-нормативний рівень можна порівняти із силовим полем, що притягує елементи і певним чином їх структурує, створюючи унікальний образ цілісності»¹².

Очевидно, що стосовно політичної системи може йтися лише про динамічну її рівновагу. Адже поведінка реальних людей значно багатоманітніша їхніх політичних рольових визначень. Із зазначених вище комунікаційних процесів звернімо увагу на легітимацію. Саме в природі механізмів легітимації виявляється особлива роль культури, яка впливає на поведінку людей. Якщо ціннісні орієнтації населення більше стали, політична система є більш стабільною. У свідомості людей мають відбутися серйозні зміни, аби вони прийняли нові системи норм і правил, переглянули свої ціннісні орієнтації. Ось чому ми вважаємо розвиток культури парламентаризму, культури демократії масштабним інтелектуальним завданням держави і суспільства на перспективу вирішення якого може відбуватися успішно лише в процесі їхньої співтворчості. Моделі поведінки, роботи депутатів, всього апарату законодавчого органу мають демонструвати еволюцію до вищої організації і моральності, а дії суспільства і в сенсі контролю, і в сенсі слухних пропозицій сприяти зазначеному процесу. Системно-нормативний рівень політичної системи не створюється довільно, він «залежить і багато в чому визначається культурою суспільства, домінуючими в суспільстві цінностями, зразками поведінки, що склалися»¹³. Якраз національний демократичний ідеал, що залишили нам наші попередники, може сьогодні слугувати Україні в її демократичній розбудові. Парламент міг би у формі політичних дебатів, яких йому бракує, у формі дискусій в рамках діалогу влади і суспільства вести активне обговорення механізмів забезпечення цілісності політичної системи, пошуку механізмів її розвитку на базі таких політичних реформ, які б сприймалися як важливі і значимі.

Не випадково професор Фернанду Енрике Кардозу, що однаково успішно виявив себе і в науковій, і в політичній діяльності – він двічі обирався президентом

Бразилії, підкреслює, що демократія може бути стабільною, лише якщо і на словах, і на ділі культивуватиме демократичний шлях розвитку. Що б бути стабільною на його думку, демократія має бути ефективною в скороченні масової бідності і соціальної нерівності. Він називає ключовою проблемою вміння організувати, стимулювати і просувати спільну «гру» трьох акторів – сильних державних інститутів, динамічного приватного сектору, енергійного громадянського суспільства стосовно соціальної політики (освіта, охорона здоров'я, інфраструктура та ін.¹⁴

Звертає на себе увагу зауваження Фернанду Енріке Кардозу щодо проведення в Бразилії функціональних і законодавчих заходів в різних секторах суспільства в неполяризованій, неконфронтаційній атмосфері¹⁵.

Демократичне зміцнення парламенту – це шлях до підвищення ефективності не лише його діяльності, це має бути прикладом для всіх гілок влади. Комунікаційні процеси, як механізми функціонування політичної системи, складаються із безлічі подій і практик, в яких по суті бере участь все населення країни.

Розвиток культури парламентаризму як результат демократичного зміцнення парламенту, має наповнювати енергією реально діючих особистостей взаємодію держави і суспільства, робити більш ефективною їхню співтворчість на шляху реальних демократичних перетворень, що мають позитивно позначатися на рівні життя людей.

1. Дзюба І. Між культурою і політикою. – К.: Сфера, 1998. – С. 19. **2.** Шеміученко Ю. Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму. // Віче. – 1997. – № 12. – С. 23. **3.** Дзюба І. Цит. праця. – С.19. **4.** Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. АО «КАМІ». – 1995. – С.81. **5.** Панарин А. Искусшение глобализмом. – М., 2002. **6.** Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти / За ред. д. політ. наук В.П.Горбатенка. – К. - Вид. «Юридична думка». – 2006. – С.126. **7.** Там само. **8.** Ганжуров Ю.С. Парламент України в політичній комунікації. – К.: Україна, 2007. – С. 204. **9.** Там же. – С. 204-209. **10.** Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения // Thesis, 1993. – Т.1. – Вып. 2. – С. 94-122. **11.** Пушкарева Г.В. Политическая система: синергитический подход. // Вестник Московского университета. Сер. 12 Политические науки. – 2001. – № 6. – С.32-49. **12.** Там же. – С. 35. **13.** Там же. – С. 40. **14.** Кардозу Ф.Э. «Чтобы быть стабильной, демократия должна быть эффективной в сокращении массовой бедности и социального неравенства» // Свободная мысль. – 2010. – № 1. – С. 39. **15.** Там же.